

KAFKASYA'DA MİLLETLERARASI TİCARET: ETNİK ÇEŞİTLİLİK VE EKONOMİK İLİŞKİLER

1. Sude Özbey¹

ORCID No 0009-0009-4055-7165

Başvuru Tarihi: 12.12.2024

Kabul Tarihi: 07.04.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

ÖZET

Bu çalışma, Kafkasya bölgesindeki milletlerarası ticaret ilişkilerini etnik çeşitlilik ve ekonomik dinamikler bağlamında incelemektedir. Araştırma, bölgedeki farklı etnik grupların ekonomik aktörler olarak rollerini ve bu gruplar arasındaki ticaret ilişkilerinin nasıl şekillendiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, Kafkasya'nın tarihsel arka planı, coğrafi konumu ve jeopolitik önemi ele alınarak, bölgedeki ticaret ilişkilerinin gelişimi incelenmiştir. Kuzey ve Güney Kafkasya'daki ülkelerin ekonomik yapıları ve ticaret verileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, etnik çeşitliliğin ve kültürel farklılıkların Kafkasya'daki ticaret ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynadığı, ancak bölgesel ve küresel ekonomik faktörlerin de bu ilişkileri etkilediği tespit edilmiştir. Çalışma, Kafkasya'daki milletlerarası ticaretin karmaşık yapısını anlamak ve bölgesel ekonomik entegrasyonun geleceğine dair öngörülerde bulunmak açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Etnik Gruplar, Kültürel Dinamikler, Ticaret İlişkileri

INTERNATIONAL TRADE IN THE CAUCASUS: ETHNIC DIVERSITY AND ECONOMIC RELATIONS

ABSTRACT

This study examines international trade relations in the Caucasus region in the context of ethnic diversity and economic dynamics. The research aims to analyze the role of different ethnic groups in the region as economic actors and how trade relations between these groups are shaped. The study examines the historical background, geographical location and geopolitical importance of the Caucasus and analyzes the development of trade relations in the region. The economic structures and trade data of the countries in the North and South Caucasus are evaluated comparatively. As a result, it was found that ethnic diversity and cultural differences play an important role in shaping trade relations in the Caucasus, but regional and global economic factors also affect these relations. The study is important for understanding the complex nature of international trade in the Caucasus and for predicting the future of regional economic integration.

Keywords: Caucasus, Ethnic Groups, Cultural Dynamics, Trade Relations

¹ Sude Özbey, sudeozbey36@gmail.com

1. GİRİŞ

Kafkasya, tarihi boyunca çeşitli kültürel, etnik ve dilsel çeşitlilik barındırmasıyla dikkat çeken bir bölgedir. Tarihsel süreçte, bu bölgeyi kapsayan birçok medeniyetin etkisi altında kalmıştır. Bunlar arasında Rus edebiyatında Kafkasya'nın önemli bir yer tutması (Akdemir ve Koçyiğit Türk, 2023) ve Arap coğrafyacıların bölgeyi "Cebel-Ül Elsan" olarak adlandırması, Kafkasya'nın kültürel zenginliğine dair önemli bulgular sunmaktadır (Kalaycı, 2015). Kuzey ve Güney Kafkasya'nın coğrafi farklılıkları ve etnik yapısı, bu bölgelerdeki devletlerarası ticaret ilişkilerini de şekillendirmiştir (Dikkaya ve Tıgılı, 2015). Etnik grupların ekonomik aktörler olarak rolleri, ticari ilişkilerin dinamiklerini belirlemede önemli bir faktördür (Ayan, 2010). Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında bölgede meydana gelen bağımsızlık hareketleri ve müzakerelerin, etnik çeşitliliğin ticarete olan yansımalarına etki ettiği vurgulanmaktadır (Cebeci, 2004). Kafkasya'da yaşanan etnik çatışmalar ve siyasi istikrarsızlıklar, ayrıca bu ilişkilerin gelişimini olumsuz yönde etkilemiş; bölgedeki ekonomik iş birliğinin önünde engeller oluşturmuştur (Yılmaz, 2017). Etnik yapının bölgesel ticareti yönlendirme potansiyeli, bu literatür taraması çerçevesinde önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Ancak Kafkasya'nın ticari dinamiklerini anlamak için sadece ekonomik verilerle sınırlı kalmak yeterli değildir; etnik çeşitliliğin, kültürel farklılıkların ve tarihsel bağların bu ilişkiler üzerindeki etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, Kafkasya'daki milletlerarası ticaretin etnik çeşitlilikle olan ilişkisini incelemektir. Bölgedeki farklı etnik grupların ekonomik aktörler olarak rolü, ticaret ilişkilerinde nasıl bir etki yarattığı ve uluslararası düzeyde etkileşimlerde hangi faktörlerin belirleyici olduğu araştırılacaktır. Çalışma, Kafkasya'nın tarihi ve kültürel yapısını göz önünde bulundurarak, günümüz ticareti ve işbirlikleri üzerine kapsamlı bir analiz sunmayı hedeflemektedir. Araştırma soruları, Kafkasya'nın etnik grupları arasındaki ticaret ilişkilerinin nasıl şekillendiğini, bu ilişkilerin tarihsel arka planını ve mevcut durumunu anlamaya yönelik olacaktır.

Çalışmada ilgili literatür taramasıyla elde edilen bilgilerin yanı sıra, bölgedeki ekonomik veriler ve istatistikler de analiz edilecektir. Bu yöntemle, Kafkasya bölgesindeki etnik grupların birbirleriyle olan ticari ilişkilerini, tarihsel ve kültürel bağlam içerisinde anlamak amaçlanmaktadır.

2. METODOLOJİ

Bu çalışmada, Kafkasya bölgesindeki milletlerarası ticaret ilişkileri etnik çeşitlilik ve ekonomik dinamikler bağlamında incelenmiştir. İlk aşamada, Kafkasya'nın tarihsel, coğrafi ve kültürel arka planını anlamak amacıyla ilgili akademik kaynaklar, makaleler ve kitaplar incelenmiştir. Etnik grupların ekonomik aktörler olarak rollerini ve bölgedeki ticaret ilişkilerine olan etkilerini anlamak için bu kaynaklardan elde edilen bilgiler derlenmiştir.

Kafkasya ülkeleri ile Rusya arasındaki ticaret ilişkilerine dair ekonomik veriler, resmi istatistik kurumları, ticaret bakanlıkları ve uluslararası ticaret veri tabanlarından toplanmıştır. İthalat ve ihracat rakamları, karşılaştırmalı bir analiz yapmak amacıyla elde edilmiştir. Toplanan veriler ve bilgiler, nitel analiz ve nicel analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Etnik çeşitlilik ve kültürel faktörlerin ticaret ilişkilerine etkisi, yapılan literatür taraması ve çeşitli ekonomik verilerle desteklenerek ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, ülkelerin ekonomik yapıları ve ticaret alışverişleri

boyunca zaman içindeki değişimlerini analiz etmek için grafik ve tablolar kullanılmıştır.

Kuzey ve Güney Kafkasya ülkeleri arasındaki ticaret ilişkileri, belirli kriterler doğrultusunda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu süreçte, her bir ülkenin Rusya ile olan ticaret bağımlılığı, ihracat ve ithalat dengesi gibi unsurlar göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma, elde edilen sonuçların belirtildiği sonuç kısmıyla sona ermiştir.

3. KAFKASYA BÖLGESİ

Kafkasya isminin kökeni, antik Yunan kaynaklarında günümüzde batı Kafkasya’da yaşayan Adige halkının atalarıyla ilişkilendirilen "Kavkas" terimine dayanmaktadır. Yunanlılardan Romalılara "Kavkasus" olarak aktarılan bu isim, Kafkas Dağları’nın adlandırılması için kullanılmıştır (Tavkul, 2006: 2). “Kafkasya” terimi, ilk olarak 479 yılında Dağıstan yerel halkı tarafından kullanılmıştır. Dağıstan’da "Kafkas" adı verilen bir köy bulunmaktadır. Ayrıca, Dağıstan’ın etnik gruplarından biri olan Lezgiler, bu bölgeye “Kasların Dağı” ismini vermişlerdir. “Kafkasya” kelimesi, eski Yunan düşünürü Aishylos’un M.Ö. 490 yılında yazdığı bir eserinde “Kavkasos Dağı” şeklinde yer almıştır. Kuzey Kafkasya, farklı dil ve lehçelerin yoğun olarak konuşulduğu bir alan olması sebebiyle “Kültürler mozaiki”, “Kültürler dağı” veya “Diller dağı” gibi tanımlarla da anılmaktadır (Özey, 2021: 3-4).

Asya ve Avrupa arasında bir köprü niteliği taşıyan Kafkasya, Rus edebiyatının önemli yazarları Tolstoy, Puşkin ve Dostoyevski tarafından derin bir takdirle işlenmiştir. Aynı zamanda, Arap coğrafyacılar bu bölgeye "Cebel-Ül Elsan" adını vererek, burada dillerin birleştiğini vurgulamışlardır (Akdemir ve Koçyiğit Türk, 2023: 134).

Kafkasya, birçok farklı kavim ve halktan oluşan geniş ve derin bir etnik mozaiktir. Bu zenginlik Kafkasya’yı büyüleyici bir coğrafya, tarih ve medeniyet merkezi haline getirmektedir (Kalaycı, 2015: 73). Kafkasya, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında bulunan, Avrupa ve Asya’nın kesişim noktasında yer alan dünyanın zengin ve çok kültürlü bölgelerinden biridir. Bu bölge, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını bir araya getiren stratejik bir bağlantı noktasıdır. Bu nedenle, tarih boyunca büyük devletlerin çıkarlarının ve çatışmalarının merkezi haline gelmiştir (Bekirova, 2023: 27). Bölge, öncelikle dağlık bir alan olarak tanımlanır ve bu nedenle birbirine ulaşım sağlaması zordur. Sayısız vadiye sahip olması, bölgenin sosyo-politik yapısını şekillendiren en önemli unsurlardan biridir (Açma ve Yenişen, 2013: 132).

Kafkasya bölgesi, yüksek nüfus yoğunluğuna rağmen coğrafi olarak küçük bir alan olarak tanımlanabilir. Ekonomik açıdan Kafkasya’daki farklı bölgeler ve etnik gruplar arasında belirgin bir dengesizlik bulunmaktadır. Yerli etnik kültürler, geleneksel özellikler taşıdığı için önemlidir. Etnik sınırlar ile idari sınırlar birbirini takip etmemekte, toplumda etnik grupların sosyal statüleri de farklılık göstermektedir (Ayan, 2010: 21).

3.1. Kafkasya’nın Coğrafi Konumu ve Jeopolitik Önemi

Karadeniz ile Hazar Denizi havzaları arasında yer alan Kafkasya, kara boğazı görünümünde bir bölgedir. Bu coğrafi alan, 39-45° kuzey paralelleri ile 37-51° doğu meridyenleri arasında konumlanmaktadır. Kafkasya, kuzeydoğu Karadeniz’e bağlı olan Taman Yarımadası’ndan başlayarak, Hazar Denizi’nin batısındaki Abşeron Yarımadası’na kadar uzanmaktadır. Detaylı bir şekilde bakıldığında, batı sınırında

Karadeniz, doğu sınırında Hazar Denizi bulunurken, güney sınırını Arpaçay, Aras ve Çoruh nehirleri çizer. Kuzey sınırında ise Don nehrinin ağzı ile birçok gölden oluşan Maniç Bataklığı yer almaktadır (Altın, 2019: 65).

Kafkas Dağları, bölgeyi esasen Kuzey ve Güney Kafkasya olarak iki ayrı kısma ayırmaktadır (Kemaloğlu, 2012: 3). Kafkasya'nın sınırları hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. SSCB döneminde Kafkasya, Kuzey Kafkasya ve Zakafkasya (Güney Kafkasya ya da Transkafkasya) olarak iki ana bölgeye ayrılmaktaydı. Rusya Federasyonu içerisinde yer alan bölüm Kuzey Kafkasya olarak adlandırılmaktayken, modern Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın yer aldığı kısım Zakafkasya olarak bilinmekteydi (Şahmuradov, 2022: 1).

Kuzey Kafkasya, Karadeniz'in batısından başlayarak Hazar Denizi'nde sona eren ve coğrafi olarak Kafkasya'yı ikiye ayıran Kafkas Sıradağları'nın kuzey kısmında yer almaktadır. Günümüzde bu bölge, Rusya'ya bağlı yedi özerk cumhuriyet ile iki ayrılmış bölgeden oluşmaktadır. Bu özerk cumhuriyetler arasında Karaçay-Çerkes, Dağıstan, Kuzey Osetya, Kabardey-Balkar, Çeçenistan, İnguşetya ve Adıge yer almaktadır, iki bölge ise Krasnodar ve Stavropol'dur (Akhıyadov, 2020: 1). Güney Kafkasya, Taman Yarımadası'ndan Hazar Denizi'nin batısındaki bir diğer yarımada olan Abşeron Yarımadası'na kadar genişlemekte ve Kırım'ın doğusunda yer almaktadır. Bu bölge, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan gibi bağımsız devletlere ev sahipliği yapmaktadır (Bekirova, 2023: 27).

Kuzey ve Güney Kafkasya, genellikle farklı bölgeler olarak değerlendirilse de, Kafkas Dağları bölgenin tam ortasında yer almasına rağmen ayırıcı bir özellik taşımaz. Dolayısıyla Kafkasya, bütün olarak değerlendirilmelidir (Yılmaz, 2017: 2).

Kafkasya, Rusya'nın Avrupa ile Orta Asya arasında bir bağlantı noktası olmasının ötesinde, Karadeniz ve Hazar Denizi'ndeki kıyıları sayesinde Rusya'nın Karadeniz, Boğazlar ve Akdeniz üzerinden Süveyş Kanalı'na erişiminde önemli bir stratejik avantaj sağlamaktadır. Bu nedenlerle, Kafkasya, Rusya'nın stratejik çıkarları açısından son derece kritik bir jeopolitik bölgedir. Kafkasya, önemi açısından üç temel nedene sahiptir. İlk olarak, jeostratejik anlamda Orta Asya'ya giden bir giriş kapısı işlevi görmektedir. İkinci olarak, Orta Asya için Batı pazarlarına açılan bir geçit konumundadır. Son olarak, bölge, Orta Asya ile birlikte değerlendirildiğinde büyük miktarda petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Bu özellikleri, Kafkasya'nın jeopolitik önemini artırmaktadır (Açma ve Yenişen, 2013: 133).

3.2. Tarihsel Arka Plan ve Etnik Yapı

Tarih boyunca Kafkasya, acımasız işgaller, savaşlar ve asimilasyon politikalarının etkisiyle bu unsurların adeta mezarı haline gelmiştir. Günümüzde bazı etnik gruplar, verdikleri tarihsel mücadelenin yanı sıra kuşaktan kuşağa aktarılan güçlü kültürel değerleri sayesinde varlıklarını sürdürebilmektedir (Kalaycı, 2015: 73).

Selçuklular, Kafkasya'yı kuzeyden çevreleyerek Rusya'nın bölgeye girmesini önlemişlerdir. Ancak, daha sonraki dönemlerde Ruslar, Kafkasya'nın kendileri için son derece stratejik bir öneme sahip olduğunu fark ettiklerinde, bölgeyi peş peşe işgal etmeye başlayarak Kafkasya'nın Rusya'ya bağlı hale gelmesini sağlamışlardır (Ayan, 2010: 34).

Çarlık Rusyası, Güney Kafkasya'nın kontrolünü ele geçirmek amacıyla uzun yıllar süren bir güç savaşı vermiştir. Yüzyıllar süren çatışmalar sonucunda, XIX. yüzyılın başlarında Çarlık Rusyası bu bölgeyi fethetmeyi başarmıştır. Ruslar, XVI. yüzyıldan itibaren hayalini kurdukları Güney Kafkasya'yı 1828 yılında tamamen kontrol altına alma amacını gerçekleştirmiştir. İşgalin ardından, Rusya bu bölgede yaklaşık iki yüzyıl boyunca üstünlüğünü korumuştur. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, Güney Kafkasya'daki Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan gibi devletler bağımsızlıklarını ilan etmiştir (Bekirova, 2023: 28).

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin resmi olarak dağılmasıyla birlikte, Rusya'nın bölgede etki sağlama arzusuyla sürdüğü böl-yönet stratejileri, istikrarsız bir siyasi tabloya yol açmıştır. Bu durum, bölgenin siyasi yapısının gergin ve belirsiz hale gelmesine neden olmuştur (Dikkaya ve Tıgılı, 2015: 102). 1991 yılında Kuzey Kafkasya'da idari düzenlemeler yapılmıştır. Bölgedeki özerk cumhuriyetler, cumhuriyet statüsüne terfi ettirilerek bölge "Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi" adıyla anılmaya başlanmıştır. 23 Haziran 2000 tarihinde Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi'nin ismi, Güney Federal Bölgesi olarak değişmiştir. 19 Ocak 2010'da ise Kuzey Kafkasya, Güney Federal Bölgesi'nden ayrılarak, merkezi Pyatigorsk olan yeni oluşturulan Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi'ne dâhil edilmiştir. Bu yeni federal bölge Dağıstan, İnguşetya, Kabardino-Balkar, Karaçay-Çerkes, Kuzey Osetya ile Çeçen cumhuriyetlerini içermektedir (Şahmuradov, 2022: 34).

Kafkasya'da belirli bir tek topluluk bulunmamaktadır. Günümüzde bu bölgede inceleme yapıldığında, aralarında büyük farklılıklar olan 50'den fazla topluluğun yaşadığı görülmektedir. Tüm bu gruplara genel olarak "Kafkas Toplulukları" adı verilmektedir (Özey, 2021: 3).

Kafkasya'nın etnik yapısını genel anlamda üç ana grupta incelemek mümkündür: Türk kökenli etnik gruplar, Hristiyan topluluklar ve Müslüman Kafkas halkları (Şabanov, 2012: 18). Bu grupların detayları şu şekildedir:

- Türk kökenli gruplar: Ahıska (Mesket) Türkleri, Azerbaycan Türkleri, Kundur, Nogay, Balkar, Karaçay ve Kumuk.
- Müslüman Kafkas halkları: Lezgiler, Abazalar, Çeçenler, Agular, Darginlar, Osetler, Adigeler, Talışlar, Laklar, Kabardaylar, Rutullar, Çerkezler ve Sokurlar.
- Hristiyan topluluklar: Abhazlar, Gürcüler, Udiler, Osetler ve Asuriler.

Kuzey Kafkasya'da yaklaşık 40 farklı etnik topluluğun yaşadığı bilinmektedir. Altı milyon civarında bir nüfusa sahip olan bu bölgede, yerel halklar arasında Abhazlar, Dağıstan'ın bazı halkları (Avar, Lezgiler, Darginlar ve Laklar), Çerkesler (Kabardey, Adıge ve diğer Çerkesler) ve Vaynahlar (Çeçenler ve İnguşlar) bulunmaktadır. Ayrıca, bölgede önemli bir yer tutan Kıpçak Türk grupları (Karaçay, Balkar, Kumuk ve Nogay) ile İran kökenli Osetler ve Tatlar da yaşamaktadır (Yıldırım, 2007: 19; Çelikpala, 2006: 41). Tablo 1'de Kuzey Kafkasya'nın demografik ve etnik yapısı gösterilmiştir. Veriler bölge ve cumhuriyetlerin resmi internet sitelerinden elde edilip derlenmiştir.

Tablo 1: Kuzey Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı

Cumhuriyetin Adı	Başkenti	Yüzölçümü (km2)	Nüfusu (2024)	Etnik Yapısı (2020)
Adıgey	Maykop	7.800	501.100	%64,43 Rus, %21,97 Adıge, %3,61 Çerkes %3,32 Ermeni, %1,17 Kürt, %5,50 Diğer.
Karaçay-Çerkes	Çerkesk	14.300	468.400	%44,38 Karaçay, %27,55 Rus, %12,70 Çerkes, %8,13 Abaza, %3,75 Nogay, %3,49 Diğer
Kabardey Balkar- (Kabardey Malkar)	Nalçık	12.500	906.000	%57,06 Kabardey, %19,84 Rus, %13,72 Balkar, %3,01 Çerkes, %1,91 Türk, %4,46 Diğer
Kuzey Osetya (Alanya)	Vladikafkas	8.000	679.200	%68,07 Oset, %18,91 Rus, %3,76 İnguş, %2,79 Kumuk, %1,81 Ermeni, %1,05 Gürcü, %3,61 Diğer
Çeçenistan (İçkeriya)	Grozni (Caharkale)	16.200	1.533.300	%96,42 Çeçen, %1,21 Rus, %2,37 Diğer
İnguşetya	Magas	3.100	527.200	%96,40 İnguş, %2,49 Çeçen, %1,11 Diğer
Dağıstan	Mahaçkala	50.300	3.233.100	%30,53 Avar, %16,63 Dargi, %15,84 Kumuk, %13,30 Lezgi, %5,19 Lak, %4,03 Tabasaran, %3,73 Azeri, %3,26 Rus, %3,17 Çeçen, %1,18 Nogay, %3,14 Diğer
Krasnodar Bölgesi	Krasnodar	75.500	5.834.100	%92,34 Rus, %3,81 Ermeni, %3,85 Diğer
Stavropol Bölgesi	Stavropol	66.200	2.887.100	%82,90 Rus, %4,86 Ermeni, %2,11 Dargi, %10,13 Diğer

Kaynak: (Kabardino-Balkarian Republic, Karachayevo-Circassian Republic, Republic of Adygea, Republic of North Ossetia-Alania, Chechen Republic, Republic of Ingushetia, Republic of Dagestan, Krasnodar Territory, Stavropol Territory (2024))

Tabloda görüldüğü üzere en çok nüfusa sahip cumhuriyet Krasnodar Bölgesi olup nüfusunun %92,34'ünü Rusların oluşturduğu bilinmektedir. Krasnodar Bölgesi ayrıca Kuzey Kafkasya'daki en geniş yüzölçümüne de sahiplik yapmaktadır. Krasnodar Bölgesi'ni nüfus ve yüzölçümü bakımından Stavropol Bölgesi ve Dağıstan cumhuriyetleri takip etmektedir. Kuzey Kafkasya'nın büyük bir kısmını oluşturan bu üç cumhuriyetin etnik yapısına bakıldığında ise Rus, Ermeni ve Avar nüfuslarının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, çoğu bölgede Rus nüfusunun belirgin oranda yer alması, Sovyet döneminin etkilerini de yansıtmaktadır. Bu demografik yapı, bölgenin sosyal dinamiklerini ve etnik çatışma potansiyelini anlamak için önemlidir. Çeşitlilik, bölgenin kültürel zenginliği ile birlikte, zaman zaman çatışmalara ve siyasi gerginliklere de yol açabilmektedir.

Güney Kafkasya ya da Transkafkasya ise, günümüzdeki Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ı içine alan, İran, Rusya ve Türkiye arasında, Büyük Kafkas sıradağlarının güney kısmında bulunan bir coğrafi ve siyasi bölgedir (Özey, 2021: 5). Tablo 2'de European Parliament'ın 2014 yılı haziran ayı yayınına göre Ermenistan'ın demografik ve etnik yapısı gösterilmektedir.

Tablo 2: Ermenistan'ın Demografik ve Etnik Yapısı

Etnik Gruplar	2001	%	2011	%
Ermeniler	3 145 354	97,9	2 961 514	98,1
Yezidiler	40 620	1,3	35 272	1,2
Ruslar	14 660	0,5	11 862	0,4
Acarlar	3 409	0,1	2 769	0,1
Kürtler	1 519	0,0	2 131	0,1
Ukraynalılar	1 633	0,1	1 176	0,0
Yunanlar	1 176	0,0	900	0,0
Diğerleri	4 640	0,1	3230	0,1

Kaynak: (European Parliament, 2014: 6)

Tablo 2'den anlaşılacağı üzere, Ermeniler, Ermenistan'da genel nüfus içinde baskın bir grup olarak kalmaya devam etmektedir. Nüfusları yıl bazında biraz azalmış olmasına rağmen, toplam içindeki oranları neredeyse aynı kalmıştır. Bu durum, Ermenistan'ın etnik yapısının büyük ölçüde homojen olduğunu göstermektedir. Tablo 3'te Azerbaycan'ın Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi (ACDİK) 2024 yılı yayınına göre demografik ve etnik yapısı gösterilmektedir.

Tablo 3: Azerbaycan'ın Demografik ve Etnik Yapısı

Etnik Gruplar	2009	%	2019	%
Azerbaycanlılar	8 172 800	91,6	9 436 100	94,8
Lezgiler	180 300	2,0	167 600	1,7
Ruslar	119 300	1,3	71 000	0,7
Ermeniler	120 300	1,3	200	0,0
Talışlar	112 000	1,3	87 600	0,7
Avarlar	49 800	0,6	48 600	0,5
Türkler	38 000	0,4	30 500	0,3
Tatarlar	25 900	0,3	17 700	0,2
Ukraynalılar	21 500	0,3	13 900	0,1
Sahurlar	12 300	0,1	13 400	0,1
Gürcüler	9900	0,1	8400	0,1
Kürtler	6100	0,1	4100	0,0
Tatlar	25 200	0,3	27 700	0,3
Yahudiler	9100	0,1	5100	0,1
Udinler	3800	0,04	3500	0,1
İngiloylar	-	-	1800	0,0
Kızlar	4400	0,04	2100	0,0
Hınalıklar	2200	0,02	3500	0,0
Buduglar	-	-	1100	0,0
Haputlar	-	-	2500	0,0
Diğerleri	9500	0,1	5000	0,1

Kaynak: (ACDİK, 2024: 19)

Tablodan anlaşılabacağı üzere, Azerbaycanlılar, nüfusun en büyük grubunu oluşturmakta ve hem sayısal hem de yüzdesel olarak artış göstermektedir. Tablo, Azerbaycan'ın etnik yapısının, özellikle Azerbaycanlıların artışıyla büyük oranda homojenleştiğini ve diğer etnik grupların sayısında belirgin azalmalara işaret ettiğini göstermektedir. Azerbaycan'daki Rus, Ermeni ve diğer etnik gruplardaki belirgin düşüş, göç ve etnik gerilimlerin etkisiyle açıklanabilir. Bununla birlikte, bazı grupların (özellikle Talışlar ve Tatlar) demografik varlıklarını artırması, ülkenin etnik yapısında çeşitlilik sağlama potansiyelini göstermektedir. Genel olarak, bu veriler, Azerbaycan'ın etnik çeşitliliğinin dinamik bir süreç olduğunu ve gelecekte de devam edecek değişimleri yansıttığını göstermektedir. Tablo 4'te Gürcistan'ın 1989 ve 2014 yılları arasındaki demografik ve etnik yapısı gösterilmektedir.

Tablo 4: Gürcistan'ın Demografik ve Etnik Yapısı (1989-2014)

Etnik Gruplar	1989	%	2002	%	2014	%
Gürcüler	3 784 400	70,1	3 661 200	83,8	3 224 600	86,8
Abhazlar	95 900	1,1	3500	0,1	-	-
Osetler	164 100	3,0	23 600	0,6	14 400	0,4
Ermeniler	437 200	8,1	248 900	5,0	168 100	4,5
Ruslar	341 200	6,3	42 100	1,5	26 500	0,7
Ukraynalılar	32 600	1,0	7000	0,2	6000	0,2
Azerbaycanlılar	307 600	5,0	284 800	6,5	233 000	6,3
Yunanlar	100 300	1,2	9400	0,3	5500	0,1
Yahudiler	15 400	0,5	2400	0,1	-	-
Kürtler	20 700	0,4	2500	-	-	-
Toplam	5 400 800	100	4 371 500	100	3 713 800	100

Kaynak: (Putina and Teosa, 2020: 13-14, 2014 General Population Census Main Results, 2016: 8)

Tablodan anlaşıldığı üzere, Gürcü nüfusu sayısal olarak azalmış olsa da, oran olarak büyük bir artış göstermiştir. Bu durum, Gürcülerin ülkedeki toplam nüfus içindeki oranının katlandığını ve Gürcü kimliğinin öne çıktığını göstermektedir. Ancak, sayının azalmış olması, 1990'lar boyunca yaşanan siyasi ve sosyal istikrarsızlığın bir sonucu olabilir. Abhaz nüfusunda ise çok büyük bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu, 1992-1993 yılları arasındaki Abhazya savaşının etkileriyle ilişkilendirilebilir. Azerbaycanlıların sayısındaki azalma, düşüşe rağmen, toplam nüfus içindeki oranının arttığını göstermektedir. Bu durum, Gürcistan'daki Azerbaycanlıların belirli bir süre içerisinde diğer etnik gruplar karşısında daha görünür hale geldiğini gösterir.

4. KAFKASYA TİCARET İLİŞKİLERİ

Ticari faaliyetler nedeniyle Kafkasya, çeşitli devletler ve haritalar tarafından farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Kürk yolu, İpek Yolu ve önemli nehirler (Don, Volga, Rion, Kuban, Kuma, Kura, Araz) üzerindeki ticaret, Kafkasya'nın her dönem için önemini artırmıştır. Yunan ticaret kolonileri, Karadeniz Havzası üzerinden Taman Yarımadası aracılığıyla Kafkas halklarıyla etkileşim kurmayı başarmışlardır (Akdemir ve Koçyiğit Türk, 2023: 141). Bu çalışmada Kafkasya bölgesinin Dünya ticaretindeki yerinden ziyade Kafkasya bölgesindeki ülkelerin birbirleriyle olan ticari ilişkileri üzerinde durulacaktır. Rusya, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın birbirleriyle olan ticari etkileşimleri ve özerk bölge ve cumhuriyetlerin Kafkasya bölgesindeki ticari ilişkilerde olan dahli incelenecektir.

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2024 yılı ülke analizine göre, Gürcistan, üst orta gelir grubuna mensup bir ülkedir. 1991'de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanmasının ardından, pazar odaklı bir ekonomik modele geçiş yapmıştır. Bu süreçle birlikte, ülkede hizmet ihracatına, özellikle de turizme dayalı bir ekonomik yapı şekillenmiştir. Komünizm döneminde SSCB ülkeleri arasında en güçlü ekonomik yapıya sahip olan Gürcistan, birliğin çöküşünün ardından ekonomik açıdan önemli sorunlar ve istikrarsızlık ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bağımsızlık sonrası ekonomide meydana gelen çöküş, son derece hızlı ve sert bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu hızlı ekonomik gerilemenin başlıca nedenleri, tarım ve sanayi sektörlerinde yaşanan ciddi üretim kayıpları ile Abhazya'da meydana gelen savaş nedeniyle Rusya ile olan ticari yollarının kapanmasıdır. Gürcistan, 2024 yılında cari fiyatlar üzerinden hesaplandığında kişi başına düşen 8.883 dolarlık milli geliri ile dünya sıralamasında 87. sırada bulunmaktadır. Yine Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2024 yılı verilerine göre Gürcistan 2023 yılında, Ermenistan'a 204 milyon dolar, Azerbaycan'a 163 milyon dolar ve Rusya'ya da 564 milyon dolar değerinde ihracata imza atmıştır. Gürcistan'ın 2023 yılı toplam ihracatında Ermenistan'ın payı %7, Azerbaycan'ın payı %5 ve Rusya'nın payı %19'dur. 2023 yılı ithalat verilerine bakıldığında ise Rusya'dan 1735 milyon dolar, Azerbaycan'dan 625 milyon dolar değerinde ithalat yapmıştır. Gürcistan'ın 2023 yılı toplam ithalatında Rusya'nın payı %16, Azerbaycan'ın payı ise %6'dır.

Azerbaycan, Kafkasya'daki stratejik konumu nedeniyle önemli bir ülkedir. 1991'de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanmasının ardından, ülke ekonomisinde serbest piyasa modeline geçiş yapılmıştır. Bağımsız bir ülke olmasına rağmen, Azerbaycan'ın ekonomisi hâlâ Rus ekonomisine bağımlık göstermektedir. 1999 yılında Rusya'da patlak veren kriz, çevre ülkelerde de etkisini göstererek Azerbaycan'ın ekonomisinde bu dönemde bir duraklama yaşanmasına neden olmuştur (Cebeci, 2004: 18-19). Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2024 yılı ülke analizine göre Azerbaycan, 1991 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra, önemli siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik zorluklarla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Yeniliklere hızlı bir şekilde uyum sağlayan Azerbaycan, SSCB'nin çöküşü ile uzmanlaşma ve iş bölümüne dayalı ekonomik yapının sona ermesine, ayrıca ülkenin sanayi için gerekli ara mallarının ithalat yollarının kapanmasına rağmen, tüm bu sıkıntıları aşmayı başarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2024 yılı verilerine göre Azerbaycan 2023 yılında Rusya'ya 1196 milyon dolar, Gürcistan'a 759 milyon dolar değerinde ihracata imza atmıştır. Azerbaycan'ın 2023 yılı toplam ihracatında Rusya'nın payı %4, Gürcistan'ın payı ise %2'dir. Aynı yıl içinde Azerbaycan'ın Rusya'dan ithalat değeri 3107 milyon dolardır, bu değer 2023 yılı toplam ithalatının %18'ine tekabül etmektedir.

Ermenistan, 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra mevcut ekonomik yapısı parçalanmış ve çalışamaz hale gelmiştir. Bu nedenle, yeni ekonomik dinamikleri oluşturmak amacıyla bir yeniden yapılanma süreci yaşamak zorunda kalmıştır. Ermenistan'ın Kafkasya bölgesindeki komşularıyla yaşadığı siyasi sorunlar ticari ilişkilerini de kötü etkilemektedir. Özellikle Karabağ Sorunu, Ermenistan ve Azerbaycan ticari ilişkilerini neredeyse durma noktasına kadar geriletmiştir. Mevcut bir ambargo durumunda Ermenistan Azerbaycan'daki Türk mal ve ürünlerini Gürcistan üzerinden ülke sınırlarına sokarak ek bir maliyet ile karşı karşıya kalmaktadır. Ermenistan'ın Gürcistan ile yaşadığı siyasi sorunların da var oluşu sebebiyle, bölgede kendine en yakın ülke Rusya'dır. Ermenistan'ın varlığı politik

sebeplerden ötürü Rusya'nın lehine olduğu için Rusya Ermenistan ekonomisini desteklemektedir. İhracat ve ithalatının büyük bir kısmı Rusya ile gerçekleşmektedir (Cebeci, 2004: 106-112).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2024 yılı ülke analizine göre, Rusya'nın ekonomik durumu, Ukrayna krizi nedeniyle yürürlüğe giren uluslararası yaptırımların olumsuz etkilerinin yapısal sorunlarla birleşmesi sonucunda kötüleşmiştir. Azalan petrol fiyatları ve hızlı sermaye çıkışları, rublede bir değer kaybına yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2024 yılı verilerine göre Rusya 2023 yılında Ermenistan'dan 3 milyar dolar değerinde ithalat yapmıştır ve bu değer Rusya'nın 2023 yılı toplam ithalatının %2'sine denk gelmektedir.

European Parliament'in 2018 yılı ocak ayı yayınına göre, Rusya, Ermenistan'ın en önemli ticaret ve yatırım ortağı olmanın yanı sıra, diğer iki ülkede de kayda değer çıkarlar elde etmektedir. Gürcistan ile yapılan ticaret, nispeten küçük olmasına rağmen, ilişkilerin iyileşmesi ve Rusya'nın Gürcistan'dan yapılan ithalata uyguladığı bazı kısıtlamaların kaldırılması sayesinde artış göstermiştir. European Parliament'in 2018 yılı ocak ayı yayınına göre, Ermenistan Rusya'dan 1087 milyar dolar değerinde ithalat, 417 milyar dolar değerinde ise Rusya'dan ihracat yapmıştır. Azerbaycan Rusya'dan 1538 milyar dolar değerinde ithalat, Rusya'ya 508 milyar dolar değerinde ihracat yapmıştır. Gürcistan ise Rusya'dan 701 milyar dolar değerinde ithalat, Rusya'ya 307 milyar dolar değerinde ihracat yapmıştır.

Bu durum incelendiğinde, Ermenistan'ın toplam ticaret oranının Rusya ile olan ticaret oranına en fazla sahip olan Güney Kafkasya ülkesi olduğu görülür. Ayrıca bu durum, Ermenistan'ın ticaretinin Rusya'ya diğer Güney Kafkasya ülkelerine göre daha fazla bağımlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ermenistan, Rusya'dan yüksek bir ithalat gerçekleştirmekte, aynı zamanda Rusya'ya daha düşük bir ihracat yapmaktadır. Bu, Ermenistan'ın Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığının yüksek olduğunu gösterir. Azerbaycan için de benzer bir durum söz konusudur. Rusya'dan alınan malların değeri yüksekken, ihracat da azdır. Bu, Azerbaycan'ın ticaretinde Rusya'nın çok büyük bir paya sahip olduğunu ve dış ticaretindeki bağımlılığının önemli bir gösterge olduğunu ortaya koymaktadır. Gürcistan, en düşük ithalat ve ihracat rakamlarına sahip olmakla birlikte, yine de Rusya ile önemli bir ticaret ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, diğer iki ülkeye göre daha dengeli bir durum sergilemektedir.

Güney Kafkasya ülkeleri genel olarak Rusya ile ticaretlerinde ithalatın ihracattan çok daha yüksek olduğu görülür. Bu durum, her üç ülkenin de Rusya'ya bağımlılık düzeylerini göstermektedir. Özellikle Ermenistan ve Azerbaycan'daki yüksek ithalat rakamları, bu ülkelerin ekonomik açıdan Rusya'ya ne denli bağlı olduğunu altını çizmektedir. Ticaret dengesizliği, bu ülkelerin ekonomik politikalarında Rusya'nın etkisini artırabilir ve gelecekte de bu durumun sürmesi olasıdır.

Bölgedeki özerk bölgeler içişlerinde ayrılıyor olsalar da dışişlerinde Rusya'ya bağlı olarak hareket ettikleri için ticari ilişkiler de bu şekilde seyretmektedir. Rusya'ya bağlı özerk bölge ve cumhuriyetlerin Rusya'nın ticaret ve ekonomisine etki ve katkısı sektörler şeklinde bir sonraki başlık altında incelenecektir.

4.1. Ana Ticaret Ürünleri ve Sektörler

Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesinde yer alan özerk bölgeler ve cumhuriyetlerin ticaret ekonomik yapısı incelendiğinde Karaçay Çerkes'in, dağlık alanları ve doğal

güzellikleri sayesinde sağlık, avcılık ve turizm açısından oldukça cazip bir bölge olduğu görülür. Tarım ürünleri arasında buğday, şeker pancarı, ayçiçeği ve patates üretimi yaygındır. Ayrıca, bu bölge Rusya Federasyonu'nun ikinci en büyük çimento üretim merkezi olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı diğer sektörler arasında makine yapımı, elektronik saat üretimi, yakut madenciliği, kimya endüstrisi, uranyum ve altın çıkarımı ile taşkömürü işletmeleri bulunmaktadır. Ana sanayi alanları ise petrokimya üzerine yoğunlaşmıştır (Açma ve Yenişen, 2013: 134).

Kabardin Balkar Cumhuriyeti'nin ekonomisi, ağırlıklı olarak sanayi sektörüne dayanmaktadır. Elektrik enerjisi üretimi ve metalurji bu alanda büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra tarım sektörü de oldukça gelişmiştir. Kabardey ovasında buğday, mısır, darı ve ayçiçeği gibi tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Dağların eteklerinde ise sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. Aynı zamanda hayvancılık faaliyetleri de sürdürülmekte ve dağ turizmi de önemli bir gelişim göstermektedir (Açma ve Yenişen, 2013: 134).

Çeçenistan'da ekonominin temel direği petrol endüstrisidir (Açma ve Yenişen, 2013: 134).

İnguşetya, tarım ve hayvancılıkla öne çıkan bir bölgedir. Ancak burada dikkat çekici bir sanayi yatırımı bulunmamaktadır. Bu bölgede yetiştirilen başlıca tarım ürünleri arasında buğday, arpa, mısır, yulaf, patates, ayçiçeği ve şeker pancarı yer almaktadır. Bölgenin zengin yer altı kaynakları arasında değerli metaller, doğal gaz, petrol, dolomit, mermer, kabuk kireçtaşı ve kaliteli tuğla toprağı yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bölge kereste, termal sular ve maden sularıyla da zengin bir kaynak potansiyeline sahiptir (Açma ve Yenişen, 2013: 134). İnguşetya, ekonomik açıdan Rusya'nın en az gelişmiş bölgeleri arasında yer almaktadır. Cumhuriyetin bütçesinin %80'inden fazlası Moskova'dan gelen mali yardımlarla finanse edilmektedir ve İnguşetya'nın Rusya'nın Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) içindeki payı yalnızca %0,04 seviyesindedir. Ekonomi, %33 oranında piyasa dışı hizmetlerden (genellikle federal hükümetten gelen mali yardımlara karşılık sağlanan devlet hizmetleri), %21 tarım, %14 çeşitli ürün ve hizmet ticareti, %12 sanayi, %8 inşaat ve %4 ulaştırma sektörlerine dayanmaktadır (Akhiyadov, 2020: 29).

Dağıstan ekonomisi, tarım ve sanayinin ön planda olduğu çok çeşitli bir yapıya sahiptir. Gıda, tüketim maddeleri, yapı malzemeleri ve sanat eserleri gibi geleneksel sektörlerin yanı sıra, makine üretimi, alet imalatı, petrol çıkarımı, kimya endüstrisi ve enerji üretimi gibi ana sektörler de bulunmaktadır. Yatırımlar, Dağıstan ve Rusya'nın yasaları tarafından korunmaktadır (Açma ve Yenişen, 2013: 134). GSYİH içerisinde tarımın payı %28, çeşitli mal ve hizmetlerin ticareti %18, sanayi %12 ve inşaat sektörü %9 düzeyindedir. Dağıstan, Rusya ekonomisinde koyun ve keçi yetiştiriciliğinde %24 oranıyla dikkat çekerken, aynı zamanda ülkenin üzüm üretiminin %25'ini gerçekleştirmektedir (Akhiyadov, 2020: 17).

Osetya'nın ekonomisi esas olarak tarım ve hayvancılıkla şekillenmiştir. Bunun yanı sıra, makine imalatı, madencilik, kereste, el dokumacılığı, halıcılık, gıda üretimi ve kimyasallar ile cam üretimi gibi diğer hafif sanayi alanlarında da ekonomik faaliyetler bulunmaktadır. Bölgedeki maden kaynakları arasında çinko, kurşun, bakır ve gümüş içeren dolomit ve polimetallik cevherleri yer almaktadır. Alçak yamaçlarda ve Mozdok çevresinde sulamalı tarım ile tahıl, patates, kenevir, şeker kamışı, meyve ve sebze

yetiştirilmektedir. Daha yüksek alanlarda ise koyun ve sığır yetiştiriciliği gerçekleştirilmektedir (Açma ve Yenişen, 2013: 134).

Abhazya'nın ekonomisi, turizm, tarım ve gıda sanayisi gibi ana sektörlerle dayanır. Bu bölgede petrol, kömür, torf, barit, dolomit, mineral-termal sular, mermer, kireç ve alçıtaşı gibi çeşitli yer altı kaynakları bulunmaktadır. Ayrıca, ülke zengin manganez ocaklarına, çeşitli maden filizlerine ve doğal inşaat malzemelerine sahip olmaktadır (Açma ve Yenişen, 2013: 134).

Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan isimli üç devlet bulunmaktadır. Bu ülkeler, doğal komşu olmaları nedeniyle birbirlerine ticari ilişkiler açısından bağımlıdır. Siyasi nedenlerden ötürü uygulanan ambargolar dışında, bu ülkeler arasında ticaret her zaman mevcut olmuştur.

Azerbaycan, verimli tarım arazilere sahip olmasının yanı sıra, doğal gaz, petrol ve demir cevheri gibi zengin kaynaklarla da donatılmıştır (Açma ve Yenişen, 2013: 135). Azerbaycan'ın esas ithalat mallarını şu şekilde sıralayabiliriz (Cebeci, 2004: 42): Makineler ve yedek parça bileşenleri, mineral yakıtlar ile petrol ve türevleri, hava araçları ve bunların parçaları, demir ve çelikten yapılmış ürünler, tahıllar, motorlu kara araçları ve yedek parçaları, optik cihazlar ve aletler, demir ve çelik, şeker ile şeker ürünleri.

Azerbaycan'ın en büyük ithalat ortağı Rusya'dır. Rusya Federasyonu'ndan yapılan ithalat ise şu şekilde listelenebilir (Cebeci, 2004: 42): Tavuk eti, tahıllar (buğday), un, elektrik, orman ürünleri, çimento, alçı malzemeleri, boya, inşaat demiri, lastik, deri ürünleri, parke taşları, kağıt, tuğla, demir ve çelik mamulleri, ilaç ve eczacılık ürünleri, diğer kimyasal maddeler, sondaj boruları, kamyonlar, otomobil yedek parçaları, mobilya ürünleri.

Tablo 5'te Azerbaycan'ın 2017 ve 2020 yılları arasında ithal ettiği ürünlerin değerleri milyon dolar cinsinden gösterilmektedir.

Tablo 5: Azerbaycan'ın 2017-2020 Yılları Arasındaki İthalatının Ürün Bazında Değeri (Milyon \$)

	2017	2018	2019	2020
Kişisel Otomobiller	214,6	407,6	546,5	542,4
İlaç	211,5	254,1	261,6	327,2
Buğday	227,2	206,0	340,5	296,9
Cep Telefonları ve Diğer İletişim Cihazları	69,0	95,0	161,8	207,7
Tren Lokomotifi	143,5	127,8	251,9	131,6
Bitkisel Yağlar	121,2	109,4	109,3	129,5
İnşaat Kerestesi	93,0	127,3	128,1	116,9
Yarı Mamuller	105,7	107,2	150,5	114,3
Taze Meyveler	67,1	96,7	113,0	112,4
Şeker	169,6	86,5	126,7	103,1
Diğer Ürünler	7 360,9	9 848,3	11 477,6	8 648,7
Toplam	8 783,3	11 465,9	13 667,5	10 730,7

Kaynak: (Ukleba and Tsikhelashvili, 2022: 15)

Azerbaycan'ın ihraç ettiği mallar ise şu şekildedir (Cebeci, 2004: 47): Pamuk lifleri, kablo çeşitleri, çeşitli maden kaynakları, inşaat ve yol yapım makineleri, yün ve çeşitli

kumaşlar, alüminyum profiller, domates püresi, şarap, tütün ürünleri, otomobil yakıtı, petrol ve petrol türevleri (madeni yağlar, motorin, fuel-oil), elektrik enerjisi, polietilen malzemeler, deri ürünleri, pamuk, iplik çeşitleri, metal atıklar, petrol ve doğalgaz boru hatları, halı, tekstil ürünleri, klima sistemleri, elektrik motorları, petrol endüstrisi ekipmanları, ev aletleri.

Azerbaycan, bazı sektörlerde hem ürün ihraç ettiğini hem de ithal ettiğini göstermektedir. Ülkenin ihracat pazarları, bölgede özellikle Rusya ve Gürcistan üzerinde yoğunlaşmaktadır. Karabağ meselesi nedeniyle Ermenistan ile olan ticari ilişkiler ise sorunlu bir duruma sahiptir.

Tablo 6'da Azerbaycan'ın 2017 ve 2020 yılları arasında ihraç ettiği ürünlerin değerleri milyon dolar cinsinden gösterilmektedir.

Tablo 6: Azerbaycan'ın 2017-2020 Yılları Arasındaki İhracatının Ürün Bazında Değeri (Milyon \$)

	2017	2018	2019	2020
Ham Petrol	12 300,9	16 346,0	14 444,1	8 520,5
Doğalgaz	1 268,6	1 704,5	2 496,5	2 763,5
Meyveler	292,0	324,8	361,4	349,9
Sebzeler	184,2	202,8	214,1	220,0
Gaz Yağı	241,9	329,7	341,6	213,4
Kerosen	82,2	174,6	111,7	53,6
Pamuk	32,6	79,5	122,4	131,9
Polietilen	75,4	74,4	69,7	77,7
Kaba Alüminyum	51,2	71,4	84,6	63,7
Elektrik	51,0	65,6	76,8	59,8
Diğer Ürünler	740,0	115,8	1 315,3	1 286,6
Toplam	15 320,0	19 489,1	19 635,2	13 740,6

Kaynak: (Ukleba and Tsikhelashvili, 2022: 12)

Gürcistan'ın potansiyeli, Sovyetler Birliği döneminde yapılan yatırımlar nedeniyle oldukça güçlüdür. Ekonomisinin büyük bir kısmı tarım sektörüne aittir. Tarım ürünleri, Gürcistan'ın hem ithalatında hem de ihracatında önemli bir yer tutmaktadır. Tarımsal ihraç ürünleri arasında meyveler, meyve suları, çay, sebzeler, meyve konserveleri ve şarap yer almaktadır. Sanayi sektörüne göz atıldığında, Gürcistan'ın Azerbaycan'ın petrolünü işlediği ve manganez ürettiği görülmektedir. Tarıma dayalı sanayi tesisleri çay, yağ ve tütün ürünleri üzerine kurulmuştur. Gürcistan, elektrik enerjisi ihtiyacını Rusya ve Azerbaycan'dan karşılamakta, ayrıca petrol ve doğalgaz ihtiyaçlarında da komşularına bağımlı durumdadır (Cebeci, 2004: 64-67).

Gürcistan'ın ithal ettiği ürünler şu şekilde sıralanabilir (Cebeci, 2004: 75): elektrik enerjisi, petrol, doğalgaz, mineraller, sebzeler, işlenmiş gıda ürünleri ve içecekler, sigara, tahıllar (buğday), şeker, makine ve mekanik parçalar, kimyasal maddeler, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler.

Enerji sektöründe ithal edilen ürünler incelendiğinde, bu ithalatın Rusya ve Azerbaycan'dan yapıldığı anlaşılmaktadır. Tablo 7'de Gürcistan'ın 2017 ve 2021 yılları arasında ithal ettiği ürünlerin değerleri milyon dolar cinsinden gösterilmektedir.

Tablo 7: Gürcistan'ın 2017-2021 Yılları Arasındaki İthalatının Ürün Bazında Değeri (Milyon \$)

	2017	2018	2019	2020	2021
Hafif Otomobil	476,5	839,8	1 108,2	781,5	935,4
Petrol ve Petrol Ürünleri	697,2	864,1	758,5	498,7	822,6
Bakır Cevheri	338,4	396,7	603,7	582,4	736,1
Tıbbi Ürünler	344,8	339,0	355,2	327,0	382,2
Petrol Bazlı Gazlar	306,7	291,2	328,0	315,0	342,3
Telefon Cihazları	204,9	198,0	212,0	164,7	225,9
Kamyonlar	72,4	75,0	72,3	72,2	105,3
Purolar ve Sigaralar	102,6	187,0	105,0	88,9	101,8
Buğday	98,2	114,9	109,0	107,9	93,5
Yeni Pnömatik Kauçuk Lastikler	71,9	80,9	90,9	67,6	74,7
Diğer Ürünler	5 343,6	5 975,2	5 776,5	5 046,9	3 819,8
Toplam	8 057,2	9 361,8	9 519,2	8 052,9	10 073,3

Kaynak: (Ukleba and Tsikhelashvili, 2022: 16)

Gürcistan, coğrafi konumu sayesinde ihracat açısından avantajlı ve pazar bulma konusunda elverişli bir ülkedir. Gürcistan'ın ihraç ettiği ürünler şunlardır (Cebeci, 2004: 78-79): mineral malzemeler, sebzeler, narenciye ürünleri, adi metaller, makine ve mekanik parçalar, hurda alüminyum, bakır, demir, araçlar ve uçaklar, tekstil ürünleri, işlenmiş gıda, şarap, çay, mineralli sular, tütün, kimyasal maddeler, gübre, kâğıt, odun ve mangel kömürü.

Tablo 8'de Gürcistan'ın 2017 ve 2021 yılları arasında ihraç ettiği ürünlerin değerleri milyon dolar cinsinden gösterilmektedir.

Tablo 8: Gürcistan'ın 2017-2021 Yılları Arasındaki İhracatının Ürün Bazında Değeri (Milyon \$)

	2017	2018	2019	2020	2021
Bakır Cevheri	422,5	504,5	656,8	779,0	815,4
Otomobiller	234,7	408,3	732,8	404,1	456,6
Ferro Alaşımlar	306,4	352,6	303,4	247,3	477,4
Doğal Şarap	171,4	197,0	222,8	210,3	239,3
Alkollü İçecekler	126,7	129,1	127,4	132,3	155,7
Maden Suyu ve Tatlı Su	95,8	110,2	133,5	116,6	141,8
Azotlu Gübreler	76,4	92,0	94,8	72,3	119,5
Fındık ve Diğer Kuruyemişler	83,2	69,7	66,9	94,1	118,3
Tıbbi Malzemeler	140,6	147,0	172,5	99,0	99,1
Altın Cevheri veya Yarı İşlenmiş Altın, Altın Tozu	70,8	69,8	72,8	97,6	64,2
Diğer Ürünler	1 048,3	1 196,2	1 214,5	1 090,9	1 555,0
Toplam	2 735,8	3 355,7	3 798,4	3 343,4	4 242,3

Kaynak: (Ukleba and Tsikhelashvili, 2022: 13)

Ermenistan, özellikle enerji ürünleri ithal etmekte ve bunun yanı sıra mineral ürünler, makine ve yedek parçaları, otomobiller, sebzeler, meyveler ve meyve ürünleri, kıymetli metaller ve taşlar, çeşitli inşaat malzemeleri, borular, kablolar, telekomünikasyon ürünleri ile elektrikli ev aletleri de ithal etmektedir. Bölgedeki en büyük ithalat partneri Rusya'dır. Ermenistan'ın en önemli ihracat sektörü kıymetli taş ve madenler sektörüdür. Rusya'nın Ermenistan'dan gerçekleştirdiği ihracat ise oldukça azdır. Bu durum, Rusya'nın Ermenistan'ın ekonomik bağımlılığını sürdürme çabası olarak değerlendirilmektedir. Böylece, Rusya'nın Ermenistan'a olan ihracatı artarken, Ermenistan ekonomisi de Rusya'ya giderek daha fazla borçlanmaktadır (Cebeci, 2004: 107-113).

Tablo 9'da Ermenistan'ın 2017 ve 2021 yılları arasında ithal ettiği ürünlerin değerleri, Tablo 10'da Ermenistan'ın 2017 ve 2021 yılları arasında ihraç ettiği ürünlerin değerleri milyon dolar cinsinden gösterilmiştir.

Tablo 9: Ermenistan'ın 2017-2021 Yılları Arasındaki İthalatının Ürün Bazında Değeri (Milyon \$)

	2017	2018	2019	2020	2021
Mineral Ürünleri	644,9	720,7	814,2	746,9	937,1
Otomobiller, Cihazlar ve Diğer Mekanize Mallar	628,4	934,9	864,9	878,4	898,2
Kimya Sanayi Ürünleri	406,9	394,7	470,7	417,3	455,0
Hazır Tüketime Hazır Ürünler	353,1	399,8	437,5	397,6	434,3
Değerli Olmayan Metaller ve Ürünleri	292,0	340,6	346,3	360,8	390,8
Kara, Hava ve Deniz tabanlı Taşıma Araçları	247,7	362,1	756,6	198,6	306,5
Tekstil ve Ürünleri	265,6	318,4	301,4	245,2	301,5
Bitki Bazlı Ürünler	190,8	218,3	234,5	255,8	289,3
Değerli ve Yarı Değerli Taşlar, Metaller	233,4	288,3	300,0	143,7	248,5
Plastikler ve Plastik Ürünler, Kauçuk ve Kauçuk Ürünleri	171,7	200,1	211,9	196,7	234,3
Diğer Ürünler	662,6	797,6	799,6	742,3	861,3
Toplam	4 097,1	4 975,5	5 537,6	4 583,3	5 356,8

Kaynak: (Ukleba and Tsikhelashvili, 2022: 16)

Tablo 10: Ermenistan'ın 2017-2021 Yılları Arasındaki İhracatının Ürün Bazında Değeri (Milyon \$)

	2017	2018	2019	2020	2021
Mineral Ürünleri	675,9	644,4	742,9	828,1	982,3
Hazır Tüketime Hazır Ürünler	553,4	553,4	639,1	560,0	624,0
Değerli Olmayan Metaller ve Alaşımları	268,8	296,6	261,0	228,2	364,4
Değerli ve Yarı Değerli Taşlar, Metaller	291,0	306,4	414,1	365,9	330,0
Bitki Bazlı Ürünler	63,4	93,7	106,4	135,9	186,6

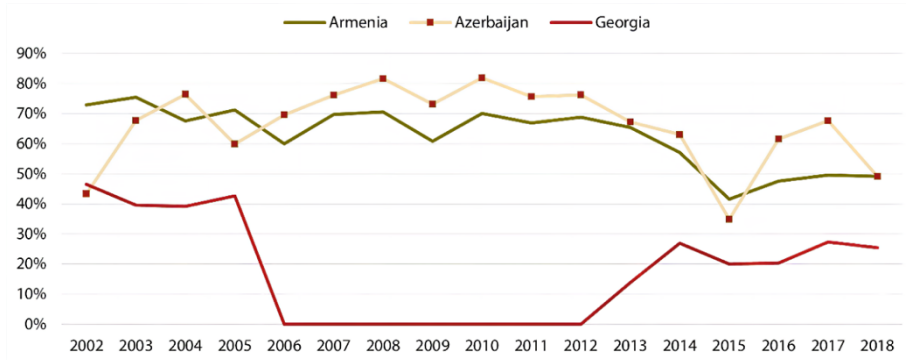

Tekstil ve Ürünleri	136,1	225,0	166,8	132,8	183,5
Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünler	58,5	50,6	50,9	78,4	107,1
Otomobiller ve Cihazlar	41,4	43,6	44,3	43,6	59,5
Kimya Sanayi Ürünleri	29,5	28,5	30,4	29,6	41,4
Kara, Hava ve Deniz Taşıma Araçları	15,9	26,3	31,4	15,4	38,7
Diğer Ürünler	103,8	143,4	153,0	126,6	104,9
Toplam	2 237,7	2 411,9	2 640,3	2 544,5	3 022,4

Kaynak: (Ukleba and Tsikhelashvili, 2022: 13)

2020 yılının eylül ayında yayınlanan Caucasus Analytical Digest (CAD)'e göre, Rusya, büyük bir tüketim pazarına sahip olması (Rusya'ya yapılan ihracat açısından) ve doğal kaynaklar bakımından zengin olması (Rusya'dan yapılan ithalat açısından) nedeniyle, her üç ülke için de başlıca ticaret ortağı konumundadır. Tarım açısından Güney Kafkasya ülkeleri, Rusya ile en yüksek tarımsal ticaret hacmini gerçekleştirmekte ve toplam ticaretin %35'ini temsil etmektedir. Meyve, sebzeler, maden suyu ve alkollü içecekler, Rusya'ya ihraç edilen başlıca ürün gruplarını oluştururken, tahıl, Güney Kafkasya'nın Rusya'dan yaptığı toplam gıda ithalatında önemli bir yere sahiptir. Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağıdır.

Şekil 2'de Rusya'nın Güney Kafkasya ülkeleriyle yapılan tarım ihracatındaki payı yıllar bazında gösterilmektedir.

Şekil 2: Rusya'nın Güney Kafkasya'da Toplam Tarım İhracatındaki Payı

Kaynak: (CAD, 2020; Trademap, 2020)

4.2. Kafkasya'daki Ticari İlişkileri Etkileyen Faktörler

Kafkasya ülkeleri olan Rusya, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan arasındaki ticareti etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin yanı sıra, her bir ülkenin kendi dinamikleri ve geçmişte yaşanan problemler ticaret ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Kafkasya ülkeleri arasındaki ticaret, hem stratejik öneme sahip olan enerji kaynakları hem de siyasi ve etnik sorunlarla şekillenmektedir. Kafkasya bölgesinde siyasi ve etnik sorunlar oldukça karmaşık ve derin köklüdür. Bu sorunlar, tarihsel olaylar, ulusal kimlikler ve bölgedeki güç dengeleri ile şekillenmiştir. Kafkasya, farklı etnik grupların bir arada yaşadığı bir bölgedir. Ermeniler, Azerbaycanlılar, Gürcüler, Çeçenler, Avarlar ve diğer etnik gruplar arasındaki

milliyetçilik, zaman zaman çatışmalara yol açabilmekte, etnik gruplar arasındaki kültürel ve dilsel farklılıklar, sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda gerilimlere neden olabilmektedir. Kafkasya'daki siyasi ve etnik sorunlar, bölgenin tarihsel olayları, ulusal kimlik çatışmaları ve dış müdahalelerle şekillenmektedir. Anlaşmazlıkların ve çatışmaların bölgedeki milletlerarası ticaret üzerindeki etkisi fazladır. Bu başlık altında daha çok Dağlık Karabağ Sorunu, Abhazya Sorunu, Güney Osetya Sorunu, Acaristan Sorunu ve Çeçenistan Sorunu üzerinde durulacaktır.

4.2.1. Dağlık Karabağ Sorunu

Dağlık Karabağ tarihsel olarak Ermenistan ve Azerbaycan arasında bir ihtilaf bölgesi olarak bilinmektedir. Coğrafi olarak, kuzeyde Azerbaycan'a bağlı Dağlık Karabağ sınırları dâhilindedir. Batıda Ermenistan'a, doğuda ise Azerbaycan'ın ana topraklarına komşudur. 1923 yılında Sovyetler Birliği döneminde özerk bir bölge olarak kurulmuş ve daha sonra 1988-1994 yılları arasında Azerbaycan ile Ermenistan arasında yoğun çatışmalara sahne olmuştur.

1991'de Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlıklarını kazanmasının ardından, bu mesele savaş haline gelmiştir. Ermeni güçleri, bölgedeki Azeri nüfusu yerinden ederek demografik dengeyi sarsmaya başlamıştır. Karabağ, Ermeni olmayan etnik gruplardan arındırılmıştır. Ancak sorun sadece evlerinden koparılan Azerilerle sınırlı değildir; Azerbaycan'ın ekonomisi de ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu süreçte Ermenistan, Rusya'nın desteğini almıştır. Karabağ meselesi, yalnızca Ermenistan ve Azerbaycan'ı değil, aynı zamanda bölgede yer alan tüm ekonomik yapıları etkilemiştir. Böylece, Karabağ sorunu etnik bir mesele olmaktan çıkarak uluslararası ekonomik bir soruna dönüşmüştür (Cebeci, 2004: 13-14).

4.2.2. Abhazya Sorunu

Abhazya özerk cumhuriyet olup, coğrafi olarak kuzeyde Rusya'nın Karaçay-Balkar Cumhuriyeti ve Kuzey Osetya ile komşudur. Batıda Karadeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Güneyde Gürcistan ile sınırdır ve doğuda Gürcistan'ın diğer bölgeleri ile komşudur. Abhazya özellikle 1990'ların başındaki Gürcistan-Abhazya Savaşı'nın ardından, Gürcistan'dan fiilen bağımsızlık ilan etmiş bir bölge olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Abhazya'nın uluslararası alanda tanınma statüsünü etkilemiştir; birçok ülke tarafından Gürcistan'ın bir parçası olarak tanımayla devam edilmektedir. Ancak, Rusya ve birkaç diğer ülke Abhazya'yı bağımsız bir devlet olarak tanımaktadır.

Gürcistan, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Abhazlar bu duruma karşılık vermiştir. 1992 yılında kendi bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Abhazya Özerk Cumhuriyeti ismini almışlardır. Gürcistan, bu duruma sert bir şekilde tepki vermiş ve Abhazya'yı işgal etmiştir. Bu çatışmalara Rusya da müdahil olmuştur (Cebeci, 2004: 15).

4.2.3. Güney Osetya Sorunu

Güney Osetya, Gürcistan ile Rusya arasında bulunan bir özerk bölgedir. Coğrafi olarak kuzeyde Rusya'nın Kuzey Osetya-Alanya Cumhuriyeti ile komşudur. Güneyde Gürcistan'ın topraklarına sınırdır. Batıda Abhazya bölgesiyle komşudur. Doğuda ise Gürcistan'ın diğer bölgeleriyle bağlantılıdır. Güney Osetya, 1990'ların başında, Gürcistan'ın bağımsızlık süreci sırasında, Gürcistan'dan ayrılma yönünde bir eğilim göstermiş ve 1991'de bağımsızlık ilan etmiştir. Ancak bu bağımsızlık, çoğu ülke

tarafından tanınmamaktadır. 2008 yılında Gürcistan'la yaşanan savaş sonrasında, Rusya tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır, ancak uluslararası alanda bu durum hâlâ tartışmalıdır.

4.2.4. Acaristan Sorunu

Acaristan, özerk cumhuriyettir ve Gürcistan'ın batısında bulunmaktadır. Coğrafi olarak kuzeyde Gürcistan'ın diğer bölgeleriyle komşudur. Batıda Karadeniz'e kıyısı vardır ve doğuda Gürcistan'ın diğer topraklarıyla komşudur.

Acaristan, etnik çeşitlilikten ziyade Müslüman nüfusun ağırlıklı olması nedeniyle dini nedenlerden ötürü özerk bir statü elde etmiştir. Gürcistan'ın bağımsızlığına kavuşmasının ardından, mevcut özerk yapılardan bağımsızlık istekleri de ortaya çıkmıştır. Bu süreç içerisinde, ayrılıkçı talepler artış göstermiştir (Akyüz, 2017: 40-41).

4.2.5. Çeçenistan Sorunu

Çeçenistan, bir özerk cumhuriyettir ve Rusya'ya bağlıdır. Coğrafi olarak kuzeyde Stavropol Krallığı ile komşudur. Güneyde Gürcistan'a sınırı vardır. Batıda İnguşetya ile komşudur. Doğuda ise Dağıstan'a sınırı vardır.

Çeçenistan meselesi, 19. yüzyılda Rusların Kafkasya'da tek başına hâkim güç haline geldiği dönemde, Kafkas halklarının direnişiyle ortaya çıkan bir sorundur. O zamanlar, Şeyh Şamil'in liderliğindeki Çeçenler, uzun süren mücadelelerin ardından Ruslara karşı yenilgiye uğramışlardır. Bu dönemin ardından, Rusya Çeçen halkını Sibirya'ya sürmüştür. Ancak bu yaklaşımla Çeçen meselesi çözülmemiştir. Almanya 1940'larda Rusya'ya saldırdığında, bu durumu fırsat bilen Çeçenler ayaklanmışlardır. SSCB'nin 1991'de çökmesiyle birlikte, Çeçenistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya, Çeçenistan'a yönelik ambargo uygulamaktadır. Ayrıca, Güney Kafkasya ülkeleri olan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan da çeşitli sebeplerle Çeçenistan'a ambargo uygulamaktadır (Cebeci, 2004: 15-16).

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Çeçen savaşları (1994-1996 ve 1999) Kafkasya'da en sert, yıkıcı ve acımasız çatışmalara neden olmuştur. Rus güçleri, başlangıçta durumu birkaç gün içerisinde kontrol altına alacaklarını öngörmüşlerdi; ancak bu çatışmalar, 100 binden fazla insanın yaşamını yitirmesine ve başkent Grozny'nin tamamen yok olmasına yol açtı. Günümüzde de durum tam anlamıyla sakinleşmemiştir; çatışmaların karakteri değişse de, isyan potansiyelinin yeniden ortaya çıkma riski her zaman mevcuttur (Yılmaz, 2017: 7).

Çeçenistan'ın günümüzde Rusya açısından vazgeçilmez olmasının sebeplerinden biri, Güney Kafkasya ile Orta Asya arasında bağlantı sağlayan Gudermes transit yolunun ve Rostov-Bakü demiryolunun bu bölgede yer almasıdır. Ayrıca, petrol ve petrol boru hatlarının Çeçenistan ile ilgili olması da büyük bir önem taşımaktadır. Rusya'nın bölgedeki petrol rezervlerinin önemli bir kısmı, Çeçenistan topraklarında bulunmaktadır (Cebeci, 2004: 17).

5. BÖLGEDEKİ EKONOMİK YATIRIM VE PROJELER

Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı kapsayan Güney Kafkasya ülkelerinin ekonomik entegrasyonu, bölgesel kalkınma ve işbirliği açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Güney Kafkasya ülkeleri, birbirlerini destekleyen güçleri ve kaynakları

etkin bir biçimde kullanarak işbirliğini teşvik edebilir ve geleceğe yönelik ortak bir vizyon geliştirebilirler. Bu sayede, ekonomik potansiyellerini tam anlamıyla ortaya çıkararak küresel düzeyde daha dinamik ve canlı bir bölge haline gelme şansını yakalayabilirler. (Bayramova, 2023: 9).

Güney Kafkasya, stratejik konumu ve zengin doğal kaynakları sayesinde birçok önemli ekonomik yatırım ve projeye ev sahipliği yapmaktadır.

- Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC): BTC, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki petrol kaynaklarını Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Ceyhan limanına taşımayı amaçlayan bir projedir. Bu hattın yapılması, Azerbaycan'a büyük ölçüde ekonomik fayda sağlarken, Türkiye ve Gürcistan için de enerji geçiş yollarını çeşitlendirmiştir. BTC, enerji güvenliğini artırarak bölgedeki işbirliğini güçlendirmiştir.
- Yeni İpek Yolu ve Güney Kafkas Koridoru: Yeni İpek Yolu, Asya ile Avrupa arasındaki ticaret yollarını yeniden canlandırmayı hedefleyen bir girişimdir. Güney Kafkasya, bu koridorun kritik bir parçası olarak, ticaret ve lojistik ağlarının gelişmesine katkıda bulunmaktadır.
- Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP): TAP, Azerbaycan doğal gazını Türkiye üzerinden Yunanistan ve İtalya'ya ulaştıran bir projedir. Bu boru hattı, Avrupa'nın enerji arzını çeşitlendirerek, enerji güvenliğini artırmakta ve bölgesel ekonomik işbirliğine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, bölge ülkeleri için yeni yatırım fırsatları yaratmaktadır.
- Trans Anadolu Doğalgaz Hattı Projesi (TANAP): TANAP, Azerbaycan'ın doğal gazını Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ve ardından Avrupa'ya taşıyan bir boru hattıdır. Bu proje, hem Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamakta hem de Avrupa'ya güvenilir bir enerji arzı sağlamaktadır. TANAP, bölgedeki altyapı geliştirme projelerine ve ekonomik işbirliğine önemli katkıda bulunmaktadır.

Bu projeler, Güney Kafkasya'nın ekonomik potansiyelini artırarak bölgedeki işbirliğini güçlendirmekte ve uluslararası enerji piyasalarındaki rolünü pekiştirmektedir. Kafkasya, stratejik konumu sayesinde enerji transitinde önemli bir merkez haline gelmekte ve bu durum, bölge ülkeleri için geniş kapsamlı ekonomik fırsatlar sunmaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışmada, Kafkasya bölgesindeki milletlerarası ticaret ilişkileri, etnik çeşitlilik ve ekonomik dinamikler perspektifinden incelenmiştir. Kafkasya'nın tarihsel derinliği, coğrafi konumu ve etnik çeşitliliği, bölgenin ticaret ilişkilerinin karmaşık yapısını ortaya koymaktadır. Etnik grupların ekonomik aktörler olarak rolü, ticaret ilişkilerinin şekillenmesinde belirleyici bir unsur olarak ön plana çıkmakta ve bu durum, Kafkasya'nın sosyo-ekonomik dokusunu etkilemektedir.

Tarihsel bağlamda Kafkasya, birçok medeniyetin etkileşimde bulunduğu bir bölge olarak varlık göstermiştir. Etnik ve kültürel çeşitliliğin yanı sıra, Kafkasya'nın jeopolitik önemi de ticaret ilişkilerinin dinamiklerini şekillendirmektedir. Kuzey ve Güney Kafkasya'daki ülke ve bölgeler arasında var olan ekonomik yapılar ve ticaret verileri, birbirleriyle olan ticari etkileşimlerin derinliğini ve çeşitliliğini

göstermektedir. Özellikle Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki iktisadi ilişkiler, bu ülkelerin bağımsızlık sonrası dönemde karşılaştıkları zorluklarla şekillenmiş ve yeni karar alma mekanizmalarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bu bölgedeki etnik grupların, tarih boyunca yaşanan çatışmalar ve asimilasyon politikaları karşısında gösterdikleri direnç, ticaret ilişkilerinin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Etnik kimliklerin ve kültürel mirasın korunması, bölgedeki ekonomik aktörlerin iş birliği yapabilmelerini ve ticari bütünleşmelerini kolaylaştırmaktadır. Ancak, bu etkileşimlerin yanı sıra bölgesel ve küresel ekonomik faktörlerin de etkisi göz ardı edilemez. Uluslararası ilişkilerdeki değişim, siyasi kararlar ve küresel ekonomik dalgalanmalar, Kafkasya'daki ticaret dinamiklerini doğrudan etkilemektedir.

Kafkasya'daki etnik gruplar, kendi kültürel ve sosyal dinamikleri doğrultusunda ticari ilişkiler kurmakta ve bu ilişkiler, tarihsel geçiş süreçleriyle şekillenmektedir. Örneğin, Türk kökenli gruplar, Hristiyan topluluklar ve Müslüman Kafkas halkları arasında kendi içlerinde geliştirilen ticari mübadeleler, bu etnik grupların özelliklerine ve tarihsel bağlarına göre farklılıklar göstermektedir.

Kafkasya'daki etnik çeşitlilik, bölgenin tarihsel ve kültürel zenginliğine katkı sağlasa da, aynı zamanda ticaret ilişkileri ve ekonomik istikrar açısından bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu durum, özellikle etnik gruplar arasındaki savaşlar ve demografik çatışmalar üzerinden derinleşmektedir. Etnik gruplar arasındaki gerginlikler, geçmişte birçok devlete ve topluma savaş ve çatışma olarak yansımıştır. Örneğin, 20. yüzyılda Kafkasya'da yaşanan iç savaşlar ve etnik çatışmalar, bölgesel ticaretin ve ekonomik kalkınmanın önünde büyük engeller oluşturmıştır. Ticari yolların güvenliği sağlanamadığında, ticaret hacmi düşmekte, bu da ekonomik istikrarı zayıflatmaktadır. Savaş halindeki ekonomik kaynakların harcanması ve altyapı hasarları, ticari ilişkilerin zayıflamasına yol açmaktadır. Etnik çatışmalar, ticaret anlaşmaları ve işbirliklerini de olumsuz etkilemektedir. Etnik gruplar arasındaki güvensizlik, uluslararası iş birliklerinin kurulmasında zorluklar yaratmakta ve dolayısıyla bölgedeki ticaretin gelişimini engellemektedir. Bu nedenle, bölgede etnik çeşitliliği bir zenginlik olarak gören ve barışçıl ilişkileri destekleyen stratejilerin uygulanması, gelecekte Kafkasya'nın ekonomik potansiyelini gerçekleştirmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Azerbaycan'ın enerji kaynakları ve Gürcistan'ın tarım potansiyeli gibi avantajları, bölgesel ticaret ilişkilerinin güçlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki tarihi anlaşmazlıklar ve siyasi ambargolar, ticaretin gelişimini sınırlamaktadır. Etnik gruplar arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi, sadece ekonomik fayda sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda bölgenin barışçıl bir şekilde gelişmesine de katkıda bulunacaktır.

Kafkasya bölgesinin ekonomik potansiyelinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan en önemli unsurlardan biri, bu bölgedeki etnik gruplar arasında güçlü bir diyalog ve işbirliği ortamının sağlanmasıdır. Siyasi ve tarihsel gerginliklerin ortadan kaldırılması, ticaretin gelişimine olanak tanıyacak ve bölgedeki ekonomik entegrasyonu güçlendirecektir. Ayrıca, enerji ve ulaşım projelerinde sağlanacak olan ortaklıklar ve işbirlikleri, Kafkasya'nın uluslararası ticaret sahnesinde rekabetçi bir konumda yer almasına yardımcı olacaktır. Etnik çeşitliliğin bir avantaj olarak kullanılması, Kafkasya'nın iç dinamikleriyle sadece ekonomik değil, aynı zamanda

sosyal birliğin güçlendirilmesine de katkıda bulunacaktır. Sonuç olarak, Kafkasya'nın sürdürülebilir kalkınması, ticaretin artırılması ve barışçıl ilişkilerin tesis edilmesi için, uluslararası işbirliklerinin yanı sıra, yerel aktörlerin ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmesi büyük bir önem arz etmektedir. Bu durum, Kafkasya'nın gelecekte daha istikrarlı ve refah içinde bir bölge olma yolunda önemli bir adım teşkil edecektir.

Gerçekleştirilen çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Bu kısıtlar, araştırmanın derinliğini artırabilmek için dikkate alındığında gelecekteki çalışmalar için de bir referans noktası oluşturmaktadır. Kafkasya bölgesindeki etnik gruplara ilişkin mevcut veriler, bazı durumlarda sınırlıdır ya da güncel olmayabilir. Gürcistan'ın demografik ve etnik yapısı hakkındaki verilerin oldukça eski olması bu duruma bir örnektir. Ancak, bu durum, bölgedeki bilgi boşluklarını tespit etme fırsatı sunmakta ve ilerleyen araştırmalar için farklı veri toplama yöntemlerine yönlendirmektedir. Güncel verilerin toplanması, aynı zamanda araştırmanın kapsamını da genişletebilir. Yapılan literatür taraması, Kafkasya üzerindeki çalışmalardan bilgi edinmeyi sağlarken, bu konuda karşılaşılan bazı sınırlamalar, araştırma alanında daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu, akademik camiaya yeni çalışmalar ve kaynakların eklenmesi yönünde bir fırsat yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

Açma, B. & Yenişen, K. (2013). Kafkasya'nın Ekonomik Potansiyeli Ve Dönüşümü İçin Politika Ve Stratejiler. *Yönetim Ve Ekonomi*, 131-149.

Akdemir, İ. O. & Koçyiğit Türk, M. (2023). Zihinlerdeki Kafkasya: Kafkasya'nın Konumu ve Sınırları Üzerine Jeopolitik Analiz. *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 132-157.

Akhiyadov, M. (2020). *Kuzey Kafkasya: Kafkasya'da Din, Siyaset Ve Etnisite*. İstanbul: İnsamer.

Akyüz, H. C. (2017). Türkiye-Gürcistan İlişkileri Ve Abhazya. Yüksek Lisans Tezi. *Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Küresel Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler*, İstanbul.

Altın, H. (2019). XIX. Yüzyıl Batı Anadolu Bölgesine Kafkas Göçleri. Yüksek Lisans Tezi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Denizli.

Avcı, A. (2021). Güney Kafkasya Ve Türkiye Sosyo-Ekonomik İlişkisi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 195-205.

Ayan, E. (2010). Kafkasya: Bir Etno-Kültürel Tarih Çözümlemesi. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19-50.

Azərbaycan Cumhuriyyəti Dövlət İstatistik Komitəsi. (2024). <https://www.stat.gov.az/source/demography/?lang=en> adresinden alınmıştır.

Bayramova, L. (2023). Economic Integration Of South Caucasus Countries: Current Potential And Main Directions. *INTERAGROMASH*. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202341305018> adresinden alınmıştır.

Bekirova, B. (2023). Güney Kafkasya'nın Tarihi Ve Jeopolitik Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Black Sea Journal of Public and Social Science*, 27-32.

Caucasus Analytical Digest. (2020, Eylül). <http://www.laender-analysen.de/cad> adresinden alınmıştır.

Cebeci, A. (2004). Geçiş Ekonomilerinde Kafkasya Ekonomilerinin Türkiye İle Dış Ticaret Olanakları. Yüksek Lisans Tezi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme Ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı*, Bursa.

Chechen Republic <http://www.council.gov.ru/en/structure/regions/CE/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

Dikkaya, M. & Tıgılı, A. (2015). Güney Kafkasya Enerji Koridoru: Alternatif Projeler Kapsamında, "TANAP". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 99-117.

European Parliament. (2014, June). <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/home> adresinden alınmıştır.

European Parliament. (2018, January). <http://www.europarl.europa.eu/thinktank> adresinden alınmıştır.

Kabardino-Balkarian Republic <http://www.council.gov.ru/en/structure/regions/KB/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

Kalaycı, İ. (2015). Tarih, Kültür ve İktisat Açısından Çerkesya (Çerkesler). *T.C. Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı AVRASYA Etüdları*, 71-111.

Karachayevo-Circassian Republic <http://www.council.gov.ru/en/structure/regions/KC/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

Kemaloğlu, M. (2012). Kafkasya-Tarihi Geçmişi-Etnik-Dini Yapısı Ve Terekeme (Karapapah) Türkleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 1-17.

Krasnodar Territory <http://www.council.gov.ru/en/structure/regions/KDA/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

National Statistics Office Of Georgia (GEOSTAT). (2016, Nisan). *2014 General Population Census Main Results*. https://migration.commission.ge/files/census_release_eng_2016.pdf adresinden alınmıştır.

Özey, R. (2021). *Kafkasya Ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi.

Putina, N. & Teosa, V. (2020). Ethnic Diversity Of Georgia: The Role Of The State In Diversity Management And The Integration Of Ethnic Minorities. *Eastern Europe-Regional Studies*.

Republic of Dagestan <http://www.council.gov.ru/en/structure/regions/DA/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

Republic of Ingushetia <http://www.council.gov.ru/en/structure/regions/IN/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

Republic of North Ossetia-Alania <http://council.gov.ru/en/structure/regions/SE/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

Republic of Adygea <http://www.council.gov.ru/en/structure/regions/AD/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

Stavropol Territory <http://www.council.gov.ru/en/structure/regions/STA/> Erişim Tarihi 12.03.2025.

Şabanov, M. (2012). Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası. Yüksek Lisans Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, Ankara.

Şahmuradov, A. (2022). Rusya Federasyonunun Kuzey Kafkasya Bölgesindeki Türk Halklarının Durumu. *Azerbaycan Diller Üniversitesi*, 29-38.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. (2014). *Karadeniz Ve Kafkasya'da Güvenlik Ve İş Birliği Paneli*.

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. (2024). *Azerbaycan Ülke Profili*.

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. (2024). *Gürcistan Ülke Profili*.

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. (2024). *Rusya Ülke Profili*.

Tavkul, U. (2006). Kafkasya İçin Türkiyat Araştırmalarının Önemi. *I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 187-202.

Ukleba, M. & Tsikhelashvili, M. (2022). South Caucasus In Terms Of International Trade. *Informational And Analytical Card*, 1-24.

Yıldırım, H. (2007). Kafkasya'da Etnik Çatışmalar Ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi. Yüksek Lisans Tezi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, Sakarya.

Yıldız, M. (2006). *Dünden Bugüne Kafkasya*. İzmir: Hazine Yayınları.

Yılmaz, R. (2010). Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları. *T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma Dairesi Başkanlığı AVRASYA Etüdları*, 21-42.

Yılmaz, S. (2017). Kuzey Kafkasya Analizi: Gölgeleyen Savaşlar. *Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-20.